

EDONA JAHU

DISA DIFERENCA DHE NGJASHMËRI MES GJUHËSISË DHE LETËRSISË

Hyrje

Gjuhësia dhe letërsia, megjithëse me dallime në shumë aspekte (në qasje, metoda, objekte studimi, interpretime) mësohen të dyja bashkë, si lëndë e vetme në shkolla fillore dhe të mesme, duke iu vënë theksi letërsisë dhe bazuar në plan-programe, më shumë teorikisht, me fokus biografinë e shkrimtarëve, pra, nxënësit njihen më tepër me jetën (që nuk është e parëndësishme) sesa vlerat e veprat e tyre.

Ky punim mëton ta paraqesë shkurtimisht fushën e studimit dhe karakteristikat e të dyja disiplinave dhe ngjashmëritë e të veçantat që i bëjnë të kundrohen si lëndë e vetme dhe si disiplina “motra”. Është e vështirë të përcaktohen të përbashkëtat e tyre qartësisht, për shkak të mënyrës së ndryshme të qasjes ndaj objekteve të tyre studimore dhe se këto dy disiplina nuk formojnë kundërvënie të hapur.

Fillimisht, do të sqarohen shkurtimisht veç e veç, e më pas, do të potencohen pikëtakimet e tyre dhe bazuar në këto të dhëna, do të jepet pikëpamja jonë për mënyrën se si e shohim të duhur që të mësohen në shkollë të mesme – kur arrihet nivel më i kënaqshëm i të menduarit kritik.

Gjuhësia e studion gjuhën në mënyrë sistematike, formën e saj, por duke e parë atë si një fenomen social, psikologjik etj. E letërsia prodhon art me anë të eksperimentimit me gjuhë, shpreh anën emocionale të atij/asaj që shkruan, duke u konceptuar si më subjektive. Pra, njëra gjuhën e ka objekt studimor, tjetra burim kreativiteti (letërsia).

Megjithëse orientimi profesional i nxënësve mund të jetë jashtë këtyre dy disiplinave – ato janë thelbësore për ta zhvilluar kompetencën gjuhësore e komunikuese, të shprehurit e përditshëm të ndjenjave, besimeve, analizën dhe kuptimin e situatave, emocioneve

të të tjerëve, shkëmbimin e përvojave etj. - fakt që ndikon në nevojën e njohjes së tyre – pavarësisht profesionit të zgjedhur.

Në bazë të sqarimit të disiplinave, do të jepet shkurtimisht një sugjerim se si duhen mësuar ato në shkolla të mesme – që është nivel më i lartë i shkollimit. Njohja e këtyre disiplinave është parapërgatitje për retorikë, të folur më të rrjedhshëm në çdo fushë studimore.

Letërsia-art i shkruar

Nuk ekziston një përcaktim krejtësisht i qartë apo gjithëpërfshirës me të cilin pajtohen të gjithë në përkufizimin e letërsisë. Letërsia përbën një fushë mjaft të gjerë, duke përfshirë zbrazjet e shkruara emocionale të poetëve, poezitë, romanet, si dhe ndarjen, tipologjizimin e analizën e gjinive e zhanreve në lloje të ndryshme, varësisht nga kriteret e paracaktuara.

Ajo zgjon ndjenjat e lexuesit, i cili mund ta gjejë vetveten në ngjarjet apo në emocionet e evokuara të librit. Përbën të gjitha veprat e shkruara artistike, por edhe merret analizën e vetë atyre veprave – qoftë romane apo poezi, ndarjen e tyre në zhanre, gjini letrare. “Të gjithë e dimë se ç’është letërsia. Janë të gjitha ato novela, poema që janë të dizajnuara si letërsi nga libraritë, mediat, tregu, shtypi universitar dhe nga dijetarët e mësuesit”, thotë Milleri¹. Por, kjo nuk është se na zgjidh tërësisht problemin, pasi duhet të shkojmë më thellë, t’i shohim tiparet e brendshme të gjuhës, organizimin e tyre dhe qëllimin specifik të ngjarjes apo meditimeve të autorit.

Sipas Jago et al.², letërsia është një punë që kërkon kohë, koncentrim dhe kreativitet në lexim, rilexim, eksplorim, analizë, diskutim dhe në interpretim të saj. Sipas tyre, tekstet letrare janë ato që mbahen në mend – ato që kanë ndikim në atë që jemi, në mënyrën se si e shohim botën dhe në të vërtetën që e udhëheq jetën tonë. Dallohet: të shkruarit e letërsisë dhe analizimi zhanror i saj. Sipas Arthur Gibsonit³, një kritik i letërsisë ka kapacitet t’i njohë më saktë konceptet letrare sesa një shkrimtar, rrjedhimisht, një kritik është më i aftë t’ia njohë më mirë domethënien veprës.

¹ Miller J. H., *On Literature* London: Routledge, 2002 f. 13.

² Carol Jago, Renee H. Shea, Lawrence Scanlon, Robin Dissin Aufses *Literature & Composition: Reading, Writing, Thinking* United States: Bedford/St. Martin's 2010, f.1.

³ Arthur Gibson, *What is Literature?* Oxford: Peter Lang 2007, f. 40.

Charles Rosen-i⁴ thotë se letërsia është punë arti që i përcakton rregullat e veta. Ky përkufizim i saktë tregon për lirinë e autorit t'i ndjekë ose t'i krijojë vetë rregullat estetike të mënyrës se si të shkruajë, me kuptime e asociacione të reja, struktura jo të zakonshme, të dy a shumëkuptimshme, përzierje të gjinive letrare. Sipas Gibsonit, "letërsia është tepër komplekse: është e çrregullt dhe e turbullt"⁵. Ai i sheh në raport asimetrie letërsinë dhe logjikën. Ne pajtohemi pjesërisht me këtë të fundit, sepse dalja tejskajshëm nga logjika nuk do të prodhonte letërsi të pranueshme. Pajtohemi me kombinimet interesante të fjalive, ngjarjeve, që i japin shtysë kureshtjes së publikut. Siç thotë Jago et al. (2010) "shkrimtarët e letërsisë fiksionale shpesh i shtrembërojnë faktet, luajnë me ngjarje dhe karaktere historike, por ata bëjnë kështu, në mënyrë që të na tregojnë diçka për veten tonë dhe botën në të cilën jetojmë".

Sartre⁶ thotë se askush nuk mund të bëhet shkrimtar pa i kapërcyer horizontet e vetvetes. Organizimi individual, prania e temave sentimentale janë aspekte të pranishme në një vepër letrare. Lewis-i, në *An Experiment in Criticism*⁷, pohon se ata që janë lexues të vërtetë, rrallë plotësisht e kuptojnë se një pjesë të madhe të mirëqenies në jetë ua kanë borxh shkrimtarëve.

Kur e lexojmë një roman, ne fillojmë të interpretojmë individualisht, duke marrë në konsideratë veprimet, mendimet e personazheve, pamjen që e imagjinojmë, mësojmë më shumë për veten etj. Pra, letërsi e vërtetë është ajo që rri në kujtesë, na ngjall mendime, kujtime e që na mëson të komunikojmë dhe t'i kuptojmë më mirë të tjerët. E jo siç ka qenë p.sh. letërsia skizofrenike e realizmit socialist në Shqipëri gjatë komunizmit, që ua ka parashkruar shkrimtarëve rregullat, tematikat dhe mënyrën që duhet ta ndjekin gjatë të shkruarit.

⁴ Charles Rosen, *The Classical Style: Haydn, Mozart, Beethoven* W.W. Norton, 1971.

⁵ Arthur Gibson, *What is Literature?* Oxford: Peter Lang 2007, f.30.

⁶ Jean-Paul Sartre, *What is Literature?*. London: Routledge, 1993.

⁷ Clive Staples Lewis, *An Experiment in Criticism*, Cambridge University Press, 1961, f. 140.

Gjuhësia – shkenca e gjuhës

Nëse gjejmë të paktën dy njerëz, ata do të komunikojnë përmes gjuhës. Steven Pinker-i, gjuhën e quan *instinkt*⁸. Konceptimi i gjuhës si një lloj instinkti, është parë së pari në vitin 1871 nga Darvini. Sipas tij, fëmijët nuk kanë instinkt për të gatuar ose për të punuar, apo për të shkruar, por për t'u shprehur gjuhësisht po. Me kohë, arrijnë të fitojnë dije më të thelluara, të kuptojnë koncepte më të ndërlikuara, të kenë gjuhë më të qartë e të përshtatur. Pra, fakti se çdo individ e shfrytëzon në masë të madhe gjuhën për komunikim, tregon se vëmendje, sado pak, gjuhës mund t'i kushtojë çdokush, sepse secili ka idiolektin e vet, veçoritë e të folurit.

Gjuhësia, parimisht, merret me studimin e strukturës së fjalëve, lidhjes së tyre në fjali dhe me kuptimin që shprehin dhe e sheh gjuhën si fenomen të ndryshueshëm në kohë.

Por, gjuhësia nuk është e kufizuar thjesht me studim teorik të morfemës, fjalës, fjalisë apo thjesht në analizë mekanike të tyre si forma abstrakte të parealizuara fonetikisht e gramatikisht, por, sidomos në pjesën e dytë të shek. XX, ka krijuar vend edhe për lidhjen e saj me disiplina të tjera shoqërore dhe pasurohet vazhdimisht me drejtime të reja. Studion edhe gjuhën në përdorim, funksionet e saj, të nxënësve, prodhimin, të kuptuarit etj.

Ajo, para ligjëratave të botuara të Sosyrit me emrin *Kursi i gjuhësisë së përgjithshme* (1916), ka qenë preskriptive. Kjo qasje i gjykon vlerat e gjuhës, duke cilësuar dialekte ose fjalë të caktuara “të mira” ose “të këqija”, d.m.th krijon paragjykime nga folësit për mënyrën se si shprehen individët pa ndonjë argument të bindshëm dhe imponon rregulla të të folurit dhe të të shkruarit. P.sh. t'u thuhet nxënësve: *Vetëm gjuha standarde është e bukur. Ata që flasin në dialekt janë të paditur. Nëse nuk di ku shkruhet ë-ja je analfabet!* etj – është njëfarë presioni dhe përpjekje për t'ua paracaktuar “praktikat normative” të preferuara nga një grup njerëzish.

Ndërsa, pas Sosyrit, qasja mbizotëruese është ajo *deskriptive* – që është shkencore, thjesht analizohen gjuhët ashtu siç janë – pa paragjykime se si i përdorin ato folësit.

⁸ Steven Pinker, *The language instinct*, New York: Harper Perennial, 1994.

Në zgjerimin studimor të gjuhësisë si shkencë, kontribut të madh ka dhënë gjeniu i gjuhësisë, Noam Chomsky (1965), me pohimin se njerëzit kanë predispozitë psiko-biologjike që ua mundëson ta nxënë gjuhën, saktësisht, atë ndaj së cilës ekspozohen. Sipas tij, ne e mësojmë sintaksën në fëmijërinë e hershme dhe zakonisht arrijmë të identifikojmë kur diçka është gabim, megjithëse ne mund të mos jemi të aftë t'i shpjegojmë rregullat⁹.

Siç e shohim, objekti i gjuhësisë është me mjaft interes dhe shumë më i gjerë se ai që u jepet nxënësve. E nëse u shpjegohet lidhja e saj me shoqërinë, nuk do të konceptohej si lëndë më e ndërlikuar, përkundrazi, do t'u jepej mundësi e analizimit praktik të gjuhës dhe ndryshimit që pëson ajo në kohë.

Ngjashmëri dhe dallime

Gjuhësia dhe letërsia kanë specifika të dallueshme dhe të përbashkëta, si në objektin studimor, ashtu edhe në qasjet që i bëjnë gjuhës.

Një ndër të përbashkëtat e gjuhësisë dhe letërsisë është se objekti qendror ku orientohen këto dy disiplina është gjuha, por tek e para si objekt i studimit shkencor në këndvështrime morfo-sintaksore, psiko-sociale-konteksore, tek e dyta si burim shprehës, ndërtuese stilistike e saj.

Letërsia është pjesë e gjuhës, jeton në gjuhë dhe për këtë arsye, njihet si *arti i fjalës së shkruar*. Ajo shfrytëzon praninë e stileve të gjuhës, të menduarit figurativ, për të krijuar diçka më të veçantë sesa të shprehurit shkencor. Karakterizohet nga sintaksa më e ndërlikuar, gjuha misterioze, çka i shërben gjuhësisë kur bën analizën e ndryshueshmërisë dhe të diversitetit gjuhësor. Për t'u kuptuar, ajo kërkon analizë të detajeve, lexues të stërvitur (letërsia e mirë). Ai që shkruan letërsi, është më i/e lirë ta eksplorojë imagjinatën dhe të hedhë në letër mendimet personale, derisa gjuhësia nuk ka shumë vend për ide subjektive – por në rezultate apo konstatime të mbështetura shkencërisht.

Lidhjen mes këtyre disiplinave e thotë qartë Jakobsoni (1960): “Nëse ka kritikë që ende dyshojnë në kompetencën e gjuhësisë për ta

⁹ Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, 1965.

përqafuar poetikën, unë besoj se gjuhëtari nuk e njeh mjaftueshëm gjuhësinë. Definitivisht, një gjuhëtar i shurdhër ndaj funksionit poetik të gjuhës dhe një studiues i letërsisë indiferent për problemet dhe metodat gjuhësore janë anakronistë skandalozë”¹⁰.

Gjuha e letërsisë, siç thamë, merret si objekt analizimi shkencor në pothuajse të gjitha nëndisiplinat e saj, sepse aty shprehet hapur aspekti kreativ i gjuhës, ndryshimi i saj në kohë, loja me fjalë, kombinimet e panatyrshme sintaksore e leksikore etj. Pra, modelimi i gjuhës së letërsisë është i veçantë, që i ofron gjuhësisë material studimor, ku kjo e fundit e shfrytëzon korpusin e letërsisë, që ofron larmi shprehjesh për interesat e veta; për të hetuar ligjësitë, stilistikën, kahet e zhvillimit të gjuhës etj. Kështu, sa më shumë që pasurohet të shprehurit në letërsi, zgjerohen edhe studimet në gjuhësi.

Derisa te letërsia, autori do ta ketë ndjesinë lehtësuese kur krijon një vepër, sepse ka më shumë liri të të shprehurit, e nxjerr botën e tij, kur bëhet një studim gjuhësor, ai duhet të jetë më syhapur, me fokus më të ngushtë e sa më objektiv, varësisht nga qasja e studimit.

Stilistika, si studim interpretues i teksteve letrare, stileve të ligjëritimit, veçorive shprehëse e figurative të gjuhës dhe funksioni poetik i gjuhës, i vërejtur nga Roman Jakobsoni (1960), e shpjegon më së miri lidhjen gjuhësi-letërsi. Carter¹¹ e përshkruan stilistikën si një proces të analizës së një teksti të letërsisë që fillon me supozimin që interpretimi primar gjatë leximit të letërsisë është procedurë linguistike. Ajo merret me të gjitha strukturat gjuhësore e leksikore që eksplorojnë me gjuhë, mundësinë e saj krijuese dhe që e paraqesin atë si funksion, por siç thotë Simpson¹², “objekti i preferuar i stilistikës është letërsia”. Kështu, sepse inovacioni, gjendja e gjuhës më së miri shihet në vepra letrare, gjë që ia përmbush nevojat stilistikës.

Pa dyshim që si letërsia e mirë dhe studimi deskriptiv i gjuhës kërkojnë lexues të edukuar, e të stërvitur, por ai/ajo që e njeh

¹⁰ Jakobson R., “Closing Statement: Linguistics and Poetics”, in *Style in Language* (ed. Thomas Sebeok), 1960.

¹¹ Carter, R., *Keywords in Language and Literacy*, London, Routledge, 1995, f. 4.

¹² Paul Simpson, *Stylistics: A Resource Book for Students* London Routledge 2004, f. 4.

Disa diferenca dhe ngjashmëri mes gjuhësisë dhe letërsisë

stilistikën – e ka shumë më të lehtë t’i kapë kuptimet e fshehura mes rreshtash në letërsi

E marrim si shembull rastin e metaforës. Shumë kohë është menduar se metafora është figurë stilistike, karakteristikë vetëm e letërsisë. Por, gjuhësia konjitive ka dëshmuar se ndërtimet *brumi i gjuhës, marrja pjesë, krijimi i fjalëve* etj. janë metafora me denduri përdorimi në fusha shkencore. Për këtë arsye, dallohen metaforat stilistike, të cilat kanë funksion të qartë stilistik dhe nuk kanë natyrë të qëndrueshme. Ato kanë përdorim të gjerë në letërsi, sepse i japin fuqi emocionale gjuhës. P.sh., Agron Tufa në “Baladë” thotë: *Vdekja është rroba jote që kallet* - përdor metaforë me funksion stilistik, duke e njëjtësuar vdekjen me “një rrobë që kallet”. Ndërsa, metaforat “e vdekura” e konceptuale janë të përdorshme në përditshmëri, edhe pse nuk pandehen si metafora, për shkak të ngulitjes dhe përdorimit të shpeshtë: *marr në telefon, jap fjalën* etj.

Më poshtë, japim disa dallime të vërejtura në këto dy disiplina:

Gjuhësia	Letërsia
Më objektive	Më subjektive
Më ekzakthe	Më e interpretueshme
Studion shkencërisht gjuhën	Shfrytëzon pasurinë e gjuhës
Gjuha është asnjansë, pa shprehur qëndrime	Gjuha nuk ka fizionomi të qëndrueshme
Mungojnë emocionet	Emocionet, të pranishme
Përcjell te lexuesi informata	Përcjell te lexuesi impresione
Informuese	Shprehëse e ndjenjave

Tabela 1 (hartuar nga autorja)

Nëse lexohet një libër shkencor i gjuhësisë, vërehet se gjuha është më e ngurtë, më neutrale, përmban mbiemra që nuk shprehin qëndrim, ndërsa në letërsi shpesh spikatet qëndrimi ndjesor i shkruarit.

Tomorr Plangarica, në punimin e tij *On the Relation between Linguistics and Literature in the Teaching of the Albanian Language and Literature* (2013)¹³, i cili i kushtohet mësimdhënies së tyre

¹³ Tomorr Plangarica (2013), *On the Relation between Linguistics and Literature in the Teaching of the Albanian Language and Literature* në:

bashkë, shkruan se relacionet mes gjuhësisë dhe letërsisë duhen trajtuar në tërë gjerësinë dhe kompleksitetin e tyre dhe sipas tij, do të ishte e përshtatshme të përshkruhen si lidhje mes gjuhësisë e studimeve të diskursit e tekstit – duke u përqendruar në tekstet e letërsisë dhe në të lexuarit e teksteve gjatë mësimdhënies së gjuhës e letërsisë në shkollë. Sipas tij¹⁴, megjithëse gjuhësia dhe letërsia duken se kanë të njëjtin kontekst studimi (lidhjen me gjuhën) u përkasin dy fushave të ndryshme të dijes; i qasen gjuhës, të folurit, diskursit në mënyra të ndryshme. Ai thotë se vështirësia në gjetjen e lidhjeve mes tyre është evidente në dy rrafsh kryesore: së pari në rrafshin epistemologjik – ka asimetri mes tyre –gjuhësia ka shumë objekte studimesh teorike (gjuhën, sistemet, format) dhe empirike (thëniet, teksti diskursi, interaksioni; letërsia ka objekt unik shumë specifik, të manifestuar përmes varietetit të gjinive, formave, nënformave të letërsisë etj. Së dyti, përsëri diferencat janë jouniforme në të lexuarit e teksteve nga metodat e zhvilluara të tyre¹⁵.

Lidhje tjetër është se *shumë shkrimtarë janë edhe gjuhëtarë*, sepse, megjithëse romani a novela i nënshtrohet përpunimit të redaktorit, për ta ditur “lojën” me gjuhë, nevojitet bazament i fortë dhe njohje e thellë e gjuhës, si të folur, edhe të shkruar. Dija linguistike e rrit mundësinë e të bërit art në letërsi. Sipas Mullerit¹⁶, “shumë nga tiparet e letërsisë i janë nënshtruar një transformimi të shpejtë”. Kjo është ndër veçantitë e letërsisë. P.sh. nëse e krahasojmë letërsinë moderne shqipe me atë të postmodernizmit, kjo e fundit është më e fragmentizuar në linjën narrative, ka rrëfime paralele, gjuhë më të çliruar, më vulgare, më të pasur estetikisht etj. (Agron Tufa, Visar Zhiti, Fatos Kongoli, Ag Apolloni).

Si duhen mësuar gjuhësia dhe letërsia si lëndë mësimore?

Kreativiteti, si një proces mendor, përmes të cilit krijohet diçka e re, zhvillimi i imagjinatës, krijimtarisë, duhet të jenë përqendrim i të mësuarit të çdo lënde, që të prodhohen sa më shumë hulumtues të rinj,

<http://dSPACE.epoka.edu.al/bitstream/handle/1/818/819-2395-1-PB.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

¹⁴ *Po aty*, f. 515.

¹⁵ *Po aty*, f. 518.

¹⁶ Miller J. H., *On Literature London*: Routledge, 2002 f. 8.

të adresojnë çështje interesante etj. Pra, jo thjesht të transferohen njohuri të panevojshme – por të prodhohen produkte të vetë nxënësve.

Në Kosovë, bazuar në plan-programe, letërsia nuk u mësohet nxënësve si disiplinë që u jep mundësi atyre të shfaqin anën kreative, por krejt teori e thatë – biografia e shkrimtarëve, pak analizë të shkrimeve letrare, kaq! Ndërsa gjuhësia – pak orë ia dedikon thjesht analizimit formal të fjalës a fjalisë, jepen udhëzime preskriptiviste se si duhet të flasin– dhe jo për ndryshimin gjuhësor si prodhim i rrethanave gjeografike ose shoqërore – mënyrës se si flasim varësisht nga konteksti.

Pse të mos u jepet detyrë të gjithë nxënësve që të zhvillojnë kërkime deskriptive në vende të ndryshme të Kosovës, të evidentojnë veçoritë gjuhësore të së folmes së tyre, apo më thjesht, në leksikun e rajonit nga i cili kanë origjinën, e më pas të bëjnë përjasje se cili vend përmban më shumë fjalë krahinore.

E me anë të letërsisë, mund ta vënë veten në vend të tjetrit, t'i lidhin ato që i shkruajnë me jetën e zakonshme të tyre. Një metodologji e përshtatshme – duke kombinuar teknika mësimore që janë të rekomanduara botërisht dhe të bazuara në përvojën e nxënësve, ua rrit aftësinë intelektuale e vetëbesimin. Qëllimi i mësimdhënësit duhet të jetë i orientuar në arritjen e rezultateve të konkretizuara, që t'i ngacmojë talentet e nxënësit dhe t'u japë rëndësi ideve të tyre.

Nxënësit nuk duhet thjesht të fitojnë njohuri teorike, por ta shfrytëzojnë kreativitetin, zotësinë, që të demonstrojnë shkathtësi, mendime kritike, shkencore e të qëndrueshme e të realizojnë punime të pavarura.

Duhet të përballen drejtpërdrejt me problemin, situata kritike, që me kohë, do t'u zgjohet interesi për profesionin e duhur dhe të arrijnë formim të mirë akademik.

Kështu, do të arrinin t'i motivonin edhe mësuesit, njëkohësisht të fuqizohej studimi i gjuhësisë e letërsisë si shkenca në gjuhën shqipe (që janë fokusi i këtij punimi).

Normalisht, nxënësit me kohë, orientohen në përzgjedhje profesionale, shkathtësohen në ndonjë fushë në të cilën e gjejnë veten. Nuk po themi që t'u jepen detyra për problematika apo çështje të thella të nivelit akademik ose t'u kërkohet ndonjë kontribut i madh,

por të njoftohen me lëndën si një fushë potenciale për studim në të ardhmen.

Përfundime

Për fund, mund të përmbledhim se letërsia është fikSION që shkruhet me qëllim artistik – e gjithashtu përfshin kritikën e letërsisë. Merret më shumë me aspektin artistik, ndërsa gjuhësia është analizë shkencore e elementeve të gjuhës dhe përdorimit të tyre në kontekst.

Letërsia ofron më shumë mundësi interpretimi, ka semantikë të veçantë, më shumë shprehet bota e brendshme e autorit, derisa gjuhësia është më e çliruar nga subjektivizmi. Por, letërsi nuk mund ta quajmë thjesht përdorimin e fjalëve në një shkrim ose kontekst – por edhe konotacionin e tyre: p.sh në një roman një fshatar me të folme dialektore, më të thjeshtë, derisa një i arsimuar me forma normative, leksik më të pasur etj.

Këto dy disiplina bashkëpunojnë mes vete në shumë prizma, por objekti, qasja, natyra është krejtësisht e dallueshme dhe për këtë arsye, duhen kundruar dhe mësuar si lëndë të veçanta. Ato, në thelb, nuk formojnë kundërvënje me njëra-tjetrën, sepse s'janë paralele, por e plotësojnë njëra-tjetrën, siç e shpjeguar.

Lënda e letërsisë përpos shpjegimit të disa çështjeve teorike, duhet ta mësojë nxënësin si të bëjë letërsi, t'ia zhvillojë imagjinatën e kreativitetin, ndërsa gjuhësia – ta njohë nxënësin me metodat që aplikohen gjatë realizimit të ndonjë hulumtimi në këtë fushë.

Duhet të gjenden metodologjitë dhe teknikat e përshtatshme, që nxënësit ta mësojnë lëndën si mundësi studimi, njëkohësisht t'u bëhen orët mësimore më zbavitëse, lehtësisht të pranueshme dhe produktive.

BIBLIOGRAFI

Arthur Gibson, *What is Literature?* Oxford: Peter Lang 2007.

Charles Rosen, *The Classical Style: Haydn, Mozart, Beethoven*, W.W. Norton, 1971.

Carol Jago, Renee H. Shea, Lawrence Scanlon, Robin Dissin Aufses, *Literature & Composition: Reading, Writing, Thinking* United States: Bedford/St. Martin's, 2010

- R. Carter, *Keywords in Language and Literacy*, London, Routledge, 1995.
- Clive Staples Lewis *An Experiment in Criticism* Cambridge University Press, 1961.
- F. de Saussure, *Kurs i gjuhësisë së përgjithshme*, Rilindja, Prishtinë, 1977 (Përkth. Rexhep Ismajli).
- Jean-Paul Sartre, *What is Literature?* London: Routledge, 1993.
- J. H. Miller, *On Literature* London: Routledge, 2002.
- Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, 1965.
- Paul Simpson, *Stylistics: A Resource Book for Students*, London Routledge, 2004.
- Steven Pinker, *The language instinct*, New York: Harper Perennial, 1994.
- Tomorr Plangarica, 2013. *On the Relation between Linguistics and Literature in the Teaching of the Albanian Language and Literature* në:
<http://dspace.epoka.edu.al/bitstream/handle/1/818/819-2395-1-PB.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

